لێکۆڵینەوە

ئەدیب نادر

لۆرکا.. ئەو یاخییەی ڕەنگەکانی تری بە مێژووی ئەدەبی ئیسپانی بەخشی

ئەوکاتانەی کە منداڵ بوو، نامەکانی بەوێنەی ئاوی و هێڵکارییە دانسقەکانی خۆی دەڕازاندەوە، ڕەنگبێ ویستبێتی لەو ڕوانگەیەوە ئەوە دەربخات کە وێنە و شێوەکاری لە هۆنراوەدا دوو خاڵی پێکداچووی سەر هێڵێکن و بێ جودایی پێکەوە لە نێو هەمیشەدا کۆتایان پێ دێت. بۆیە سیلڤادۆر دالی هاوڕێی ئەوەمان بۆ دووپات دەکاتەوە کە هەوڵدانەکانی لۆرکا بۆ ئەوە بووە کە کارە هونەرییەکان مۆرکێکی دیار بەسەر شیعرەکانییەوە جێبهێڵن..

لۆرکا شاعیرێکی میللی بەهرەمەند و داهێنەر بوو، هۆنراوە پڕ جۆش و زیندووەکانی سەرتاپای سروشتی ئەندەلووسیان بە تێکچڕژان و بۆن و بەرامەی مەستکەرانەیانەوە دەگرتە دوو توێی خۆیان و بەو گوڵە مێخەکە

(دەنگت هەیە، شێوازت هەیە، بەڵام ڕێکەوتی سەرکەوتن ناکەیت چونکە ڕۆحێکی داهێنەرانەت نییە)
مانوێل تۆریس بە گۆرانیبێژێک دەڵێت

لۆرکا

بۆن خۆشانەی ئەندەلووس چێژێکی زیاتریان لە قووڵایی خۆیاندا کۆدەکردەوە و دەبوون بە خودانی ناوەڕۆکێکی جیاواز. بێجگە لەوەی کە زوبانی ساکاری ئەو وەرزێڕە ئیسپانییانەی کە وەکو خۆی لە کەشوهەوای ساکاریدا پێگەیشتبوو ببووە هەوێنی تەواوکردنی هۆنراوەکانی و بیرۆکە و ترس و بیمی ئەو مەرگە جاویدەیش کە هیچ کاتێک دەستی لە هزر و هۆشی هەڵنەدەگرت، کاریکی ڕاستەوخۆتریان کردە سەر بەرهەمە ڕەسەنەکانی.

کەسێکی تر نەبوو بەڵکو هەر ئەو لۆرکایە بوو کە قۆڵی جورئەتی لێ هەڵماڵی بوو و دوای ئەوەی کە نەیاندەتوانی سەر نوێشتی گۆرانییە میللییە پێشینییەکان دیاری بکەن کە فەرامۆش کرابوو بۆ ئەوەی ببێتە خۆراکی بەربادی و لەناوچوون، بەشێکی فرەی لێیان کۆکردەوە و بەشێکی تریشیان بەشداری دانانی بناخەی زۆربەی کارە شیعرییەکانی ئەویان کرد و بوونە درامایەکی سەرزیندەی تەواوی دەفتەری شیعر و شانۆنامەکانی. لۆرکای عاشق بە مەرگ و سەرکێش بە هەموو بارێکدا مردنی بە تەواوکەرێکی خواسایی و سروشتیی زیندەگی دەزانی و هێند بیری لە مردن دەکردەوە تا ڕادەی ئەوەی کە غوربەت و دوورییەکی بێسەروشوێن دەستیان دەنایە بینی:

(شاری کورتووبەی بە تەنیا/ ئەڵێی وا لەوسەری دونیا...)

لێرەدا مەحاڵیی و سەختی چوونە ناو کورتووبەی پیرۆز، مردنێکی ترە، چونکە کاتێ کە ئەم کەوشەنی شارەکە دەبڕێت مردن کە مێردەزمەیەکی جوداوازە، دێتە وێزەیی و بە سانایی لە کۆڵی نابێتەوە:

(بەر لەوەی من بچمە ناوشار/ ئەگاتە وێزەم بە هاوار...)

ئەم تەنیاییەی لۆرکا لە هۆنراوەی (بەسەرهاتی پەستبووەکە) دا پتر خۆی دەنوێنێ و بە دیار دەکەوێت چونکە لێرەدا تەنیاییەکەی بە ڕاڕاییەکی بێئامانەوە دەلکێنێ و لەگەڵ داستانێکی خۆماڵییانەی ئیسپانیدا متووربەی دەکات و دەیکات بە مێژوویەکی زیندووی شیعر و خۆبەخت کردن، چونکە هەر وەکو شاعیرێکی بەهێز و چاونەترس دەڵێت: (ئەوەی لە مردن بترسێت لە دواییدا بە کۆڵی خۆی هەڵیدەگرێت). کە ئەم گوزارەیەش ئەوە دەگەیەنێت کە ئەگەر مردنەکە حەتمییەتێکی بەڵگەنەویستی ژیان بێت ئیتر بۆچی دەبێت مرۆڤ لێی بترسێت و لە تەقەلا و کۆششی خۆی بکەوێت و دۆش دابمێنێ؟! بەو سۆنگەیەوەی کە خەون بە مەرگەوە دەبینێت!

لۆرکا ئەو هەقیقەتەی لەلادا ڕوون ببووەوە بەڵام لە هەوڵدانێکی بێووچان دا بوو تەنانەت ئەگەر هۆنراوەیەک یاخود شانۆنامەیەکی دەست پێ بکردایە ئەوا ئارامی نەدەگرت و هەدادانی لێ دەبڕا تا ئەو دەمەی بە کەماڵەوە گرێی دەدا، چونکە لە هەر ساتێکەوە بۆ ساتێکی تر پاشخانی

تێفکرینی مردن مۆنۆپۆڵی دەکرد، حسێبێکی ورد و دانسقەشی بۆ دەکرد نەبا لە پڕێکا بەرۆکی بگرێت و کارەکەی پێ تەواو نەکرێ.

لەگەڵ سەرجەمی ئەمانەیشدا لۆرکا دژ بە نیشاندانی کەموکورتی و لاوازی دەوەستا و قینی لێ دەبووەوە:

(بانێژەکەی خۆمم داخست/ لەبەر ئەوەی نامەوێ گوێم لە گریان بێت/ بەڵام لەودیوو دیوارە ژیلەمۆییەکان/ لە گریان بەولاوە شتێکی تر نابیسترێ...)

لۆرکا گریانی دەکردە هاوشان و هاوتای گەلێک شت، بەڵام قەتاوقەت نەیدەکردە هاوتای مەرگ:

(بێجگە لەوەی گریان سەگێکی گەورەیە،/ گریان شایەکی گەورەیە/ گریان کەمانچەیەکی گەورەیە...)

لەودا هەستی بە ئاوازی کەمانێکی گەورە دەکرد و هاوکات بە هاوچوونێکی ئەوی دادەنا، چونکێ ئاوازەکەی ئاوازی بێتاوانیی تێدا دەبینییەوە و ئاوازی گوناهباریشی تێدا دەژنەفت. گشت ساتێکیش چاوەڕوانی ئەو کۆتاییە حەتمییە بوو، بەڵام بە گەشبینییەکی بێپایانەوە، چونکە دەیزانی مەرگ خوڵگەیەکە و هەموو مرۆڤێک لە دەوروبەریدا دەخولێتەوە، بەڵام مەرج ئەوەیە ئەو مرۆڤەی کە خاوەن هەڵوێستێکی مرۆڤانەیە ببێتە قوربانی مەسەلەیەکی پیرۆز و لە سنووری ئەو خوڵگە بەرتەسکەش دەرچێت کە بووەتە مۆتەکەی ترس و بەسەرسنگی زۆربەی خەڵکەوەیە. تەنانەت لۆرکا لەماڵئاواییکردنیشیدا ئارەزووی لەوەیە کەوا هەر بەو شێوەیەی کە تێیدا گیانی سپاردووە و لە جەستەی جیابووەتەوە وازی لێ بهێنرێت تاکو منداڵان و جووتیارانی وڵاتەکەی ببینێت و هەموو چرکەساتێکی ژیانی ئاشنایان بێت،

(ئەگەر مردم/ بانێژەکە بە کراوەیی بهێڵنەوە/ مناڵەکە پرتەقاڵ دەخوات/ (لە بانێژەکەمەوە دەیبینم)/ جووتیارەکە دانەوێڵە درەو دەکات/ (لە بانێژەکەمەوە دەیبیسم/ ئەگەر مردم/ بانێژەکە بە کراوەیی بهێڵنەوە.)

ئەوا ئەگەری چوونە دونیایەکی نەبوو دەکات و دەیەوێت دیسانەوە بانێژەکەی لە ڕووی دانەخرێت و لە منداڵ و ڕەنجدەران و ڕووناکی بێبەری نەکرێت. ئەم هۆنراوەیە چاوەڕوانییەکی بێسوود ڕاناگەیەنێت، بەڵکو وانەیەک ڕادەگەیەنێت و وەرەیەک دەخاتەوە بەر ئەو دۆشداماوانەی کە وشەی مەرگ ئەژنۆیان وردوخاش دەکات. هاوکات دڵ و دەروون پاکە و پڕاوپڕە لە خۆشەویستی، هەستێکی ئەمەندە خاوێنی لەناخی بێبنی خۆیدا هەڵگرتووە دەیکاتە خاوەنی ئەو بەها زانستییەی کە مەرگ و ژیان دەکاتە هاوجمک و تەواوکەری یەکدی.

(زانیم کەوا من کوژراوم/ چاخانە و، گۆڕستان و، کڵێسەکان گەڕان/ بەرمیل و خەزێنەکانیان هەڵپچڕی../ سێ پەیکەری ئێسقانینیان دزی تا دانە زێڕینەکانیان لێبکەنەوە،/ بەڵام نەیاندۆزیمەوە!/ ئەرێ نەیاندۆزیمەوە؟/ بەڵێ نەیاندۆزیمەوە!)

ڕاستی دەکرد، ئیدی نەیاندۆزییەوە. کە بە دەستی چەپەڵی تاقمێکی نادیاری فاشییەوە لە یەکەمین ڕۆژەکانی جەنگی ناوخۆیی ئیسپانیادا کوژرا ئیدی نەدۆزرایەوە. چۆن ڕۆژێک لە ڕۆژان لە لاپاڵە سەوزەکانی شاری گرانادای دڵپەسەندا چاوی بە بەفر و بارانەکانی ئەندەلووسدا هەڵهاتبوو، هەر ئاوا لەو دەوروبەرەشدا لە (ڤیسنار) بە دەستڕێژی ئەو تاقمە کوژرا و سەری لە شوێنێکدا نایەوە کە بۆ هەمیشە جەستە ڕیوەڵەکەی لە ونبوونێکی ڕازائامێزدا ڕەوییەوە. گومان لەوەدا نییە کە هۆنراوە چاخ و سەروبەندێک دەنوێنێت کە تیایدا دەخرێتە قاڵبی داهێنانێکی نایاب و دەبێتە ئاوێنەیەک و واقیعی ئەو سەردەمە عەکس دەکاتەوە کە شاعیری تیادا دەژێت. لێرەدا دەکرێ بووترێ لۆرکا بە هەموو مانایەکی وشە شاعیرێکە پاڵەوانی سەردەمە جەنجاڵەکەی خۆیەتی. بێشک هیچ یەکێ لە شاعیرە هاوچەرخەکانی ئیسپانیا نەگەیشتوونەتە ئەو ئاست و پایەیەی کە لۆرکا لە جیهانی ئەدەبیاندا دەستەبەری کردووە. ئەمەش بە هۆی ئەوەوە بوو کە بەر لە شەڕی دووەمی جیهانی کارە وێژەییەکانی پەرچڤە کرانە سەر زوبانە گرنگەکانی دنیا و ناوبانگێکی بێ وێنەی بەتایبەتی لە ئینگلتەرا و هەردوو ئەمەریکای باکوور و باشوور بە دەست هێنا، کە ئەم زوو ناوو شۆرت پەیدا کردنە بە جۆرێکی نائاسایی بۆ ڕوودانی لە ناکاوی شەڕی ناوخۆیی ئیسپانیا دەگەڕێتەوە.

فیدریکۆ گارسیا لۆرکا لە (فوێنتا- ڤاکیرۆس) کە بە مانای (کانی مانگاوانەکان) دێت و گوندێکی بچکۆلانەی لاپاڵەکانی دەوروبەری گرانادایە، لە پێنجی یۆنیۆی ساڵی ١٨٩٨ دا لەدایکبووە. خۆی وتەنی: (باوکم جووتیارێکی دەوڵەمەند بوو، دایکیشم لە بنەماڵەیەکی ناودارا پەروەردە ببوو). کە لۆرکا خۆی کوڕی گەورەی ئەو خێزانە بوو کە لە دوو کوڕ و دوو کچ پێکهاتبوو. ساڵە سەرەتاییەکانی لە کێڵگەکەیاندا لەگەڵ خێزانەکەی خۆیدا گوزەراند، بەڵام تا تەمەنی گەیشتە چوار ساڵان توانای ڕۆیشتنی نەبوو، چونکە کاتێ کە لەدایک ببوو دووچاری بیمارییەکی کوشندە ببوو و کارگەرییەکەشی ببووە هۆی ئەوەی کە تۆزە شەلییەکی پێوە بمێنێ کە لە دواییدا هێندە هەستی پێ نەدەکرا، گەرچی کارێکی فرەشی کردە سەر کەسایەتییەکەی، بەڵام کاری نەکردبووە سەر مەشرەفخۆشی و گاڵتەچێتییەکەی. ئەو کاتانە لەگەڵ منداڵاندا گەمەی نەدەکرد و توانای ئەوەی نەبوو خۆی لەگەڵیاندا بگونجێنێ، چونکە ئەو هەر زوو هێزی بیرکردنەوە و هەستکردن بەشتە گرنگەکان لە ژیانیدا دەستیان پێ کردبوو، جیهانێکی تایبەتی

له شانۆ و شانۆی بووکانی بۆ خۆی داهێنابوو و خۆی پێوه خەریک کردبوو.

ئەوەیش کـە زیاتر ئەم ئـارەزووەی دەسـەلمێنـێ ئەوەیە کـە بـە یەکـەمین کـۆمـەڵە پـارەیەک کـە پاشـەکەوتـی کردبوو شـانۆیەکی بووکانی لە گرانادادا کڕی. لـەو کاتانەدا شـانۆگەری چاپکراوی گیرنەدەکەوت بۆیە بە نووسـینی شـانۆنامە تایبـەتییەکانی خۆی، خۆی سـەرقاڵ دەکرد، هەر لەو کاتەوە شانۆ بوو بە گرنگترین بەشێک لە کارە ئەدەبییەکانی و کەوتە هەژاندنی هزر و ناخی.

هەر لە منداڵییـەوە، لەبەر ئەوەی کە دایکی مـامۆسـتـا بوو هەڵدەستا بە فێرکردنی فیدریکۆ و لێی سـەرومڕ بوو هەتاکو فێری ئەلفوبێ و ئەبجـەدییەتی کرد، لەبەر ئەوەی کە ژیانیش لەو کێڵگەیەدا و لەناو ئەو خـێزانەدا زۆر ئارامـبوو، یەکەم چاو کردنەوەی لـەم لادێیـەدا بوو کـە پەیوەندییـەکی زۆر پتـەوی لـەگەڵ ژیانی گوندنشـینی دەوڵەمـەند بە چەردەیەک خووخـدەی ئەندەلووسـییـەوە هەبوو. لۆرکا کـە تەمـەنی ڕێگای ئەوەی دا بخـرێتـە بەر خـوێندن، خـانەوادەکەی بۆ گرانـادا باری کرد. لەوێدا خرایە بەر خـوێندن و وەکو هـەر یەکێکی تری ئاسـایی فێری زانست کرا هەتا گەیشتە ئەو تەمەنـەی کە تێیدا زانکۆ وەریدەگرت. ئەوسـا لە زانکۆی گرانادادا دەسـتی بە خوێنـدن کرد، بەڵام بێ ئەوەی بەردەوام بـێ و تەواوی بکات. پاشـان خـۆی گـەیاندە زانکۆی مـەدرید و لەوەیشـدا هـەر خـوێندنی پێ تەواو نەکرا چونکە هیچ حـەزی لە خۆپاند کردن نەبوو بە خوێندنی ئەکادیمـییـەوە. هەمـوو دەمـێک بە تـەنگ دەرەوەی زانکۆوە بوو، هەر بە تـەنهـا لـە چایخـانـەکـاندا دانیـشـتن و وتووێژکردن لەگەڵ هـاوڕێیـان و گەڕان بە ئاوایی‌یەکانی گرانادا و دارسـتـانە چڕ و نزیکەکانی، دڵ و ناخیان دەدایەوە و خۆشگوزەرانییان پێ دەبەخشی.

هەروەها گەڕان و دۆزینەوەی گەلێ دامەزراوەی ڕۆشنبیری و لاسایی کردنەوەی ئەو کۆمەڵانەی کە بە شـێوەیەکی ڕێکوپێک و پێشکەوتوو ئەندەلووسـیان پێکدەهـێنا، هەروەها ئاشنایەتی لەگەڵ قـەرەجـەکاندا کە لە دواییدا بوونە ئیلهـامبـەخشـی گرنگترین ناوەڕۆک و دراما و بـابەتی کـارە هونەرییە مەزنەکانی و خۆیان بە سامانی بەنرخی گۆرانییەکان قاڵ کردەوە.

هەر لـەم تەمـەنەیدا فـێری پیانۆ و گیـتـار ژەنین بوو، بەڵام پاش مـاوەیەکی کورت دەسـتی لێـیان هەڵگرت. پاشـان لـەگـەڵ (مـانوێل دی ڤـالا) دا بوونە هـاوڕێ، کـە شـاعـیـرێکی تـولاز و تازە پێگەیشـتـوو بوو بـۆ ئەوەیش پاڵی پێـوەنا هەتا کـەلەپووری گۆرانیـیـە مـیللییـەکان کـۆبکاتەوە و ئاوازەکـانیشـیـان بنووسـێـتـەوە و لە ونبوون ڕزگـاریان بکات. بەمـجـۆرە بەشـێکی هەرە زۆری خـوێندنەوەکانی لە کتێبەکانی زانکۆی مەودایان وەرگرت و دوور کـەوتنەوە، سـەرجـەم ئەو کـارە کلاسـیکییـانەی خـوێندنەوە کە بۆ سـەر زوبانی ئیسـپـانی پەرچڤـە کرابوون، بـەتایبـەتی شـانۆی

گریکی و شانۆنامەکانی شەکسپیر و ئیپسن و ڤیکتۆر هۆگۆ و ماتەرلینگ، هەروەها ئەدەبیاتی کلاسیزمی ئیسپانی و کارەکانی ئەوانەی کە سەر بە نەوەی کۆتایی سەدەی نۆزدەهەم بوون وەکو ئەنتۆنیۆ ماچادۆ و ئۆنامۆونۆ و ئاسۆرین و شاعیرە رۆمانتیکەکانی ئیسپانیا و هاوچەرخەکانیش هەر لە رۆبین داریۆوە هەتا خوان رامۆن خیمینیز.

زۆربەی زۆری ئاواڵەکانی گرانادای پەیکەرتاش و شێوەکار و مۆسیقار و شاعیر و نووسەر بوون، هەر لەو کاتەشەوە کە لەگەڵ (دی ڤالا) دا کەرنەڤاڵی (ئەل کانتی خوندۆ) ی بۆ گۆرانییە میللییە قووڵ و کاریگەرەکانی باشووری ئیسپانیا رێکخست، پتر پەیوەندی بە جیهانی خۆشخوان و سەماکارە قەرەجەکانەوە پەیدا کرد. یەکەمین بەرهەمی لۆرکا لەساڵی ١٩١٧ دا بڵاو کرایەوە و بریتی بوو لە پارچە نووسینێکی پەخشان ئامێز کە بەبۆنەی یادی سەد ساڵەی (سۆریا) دا داینابوو کە شاعیرێکی رۆمانتیکی ئیسپانی بوو، بەم نووسینەی بەرهەمە وێژەییەکانی دەست پێکرد و کەوتە نێو گێتی جەنجاڵ و هەستەوەری هۆنراوە بە پلەی یەکەم و شانۆنامەیش بە پلەی دووەم. ئا لەم دوو هونەرەی نووسیندا کە زۆر بە قووڵی پێکەوە یەکانگیرن گەلێ داهێنانی مەزن و گرنگی هێنایە کایەوە، کە جێگای رێز و سەرسوڕمانێکی بێ وێنەن، چونکە شێوازێکی نوێ و دوور لەو ستایلە بەکار هاتووە بیستەکانی سەدەی بیستەمی گرتە بەر و کارێکی زۆر باڵای کردە سەر شاعیر و شانۆنامەنووسەکان و کاراکتەرە ئەدەبییەکانی ئەو سەروبەندەی ئیسپانیا و دواتریش.

کاتێک کە لۆرکا هێشتا هەر لە گرانادادا بوو یەکەمین کتێبی کە (سەرنجەکان و دیمەنەکان) بوو چاپ و بڵاو کردەوە کە بریتی بوو لە چەردەیەک پەخشانی تێروتەسەل بە ئیحای ناسکی شیعریی کە لە دەستپێکی پارچە پەخشانی یەکەمەوە دەردەکەوت کە ئاوا دەستی پێ دەکرد: (گرانادا بە رووی زۆر کەسدا بەهەشتێکی داخراوە). ئەم کتێبە نۆبەرەیەی ئەوەی بە دیار دەخست کە چەنێ هەستی بۆ قۆزتنەوە و هەڵمشتنی زوبانی رەسەنی گەلەکەی ناسک بوو: (گرانادا عاشقی هەموو ئەو شتانە ئەبێت کە بچووک و بێهێزن، هەروەها بە بێپایانی عاشقی هەموو ئەندەلووسیش ئەبێت، زوبانی گەل کردار و ناوەکان و وەسپەکان دەخاتە شێوەیەکی بچووک کارەوە.)

خولاسە ئەم کتێبە کەسێتی شاعیر راڤە دەکاتەوە و سنوورێک بۆ کۆتایی پێهاتنی هەرزەکارییە کورتەکەی دەستنیشان دەکات. لەساڵی دواتردا راستەوخۆ بەرەو مەدرید کەوتە رێ تاکو لەوێدا خوێندن تەواو بکات، بەڵام هەر ئارەزووی ئەوەی نەدەکرد بە خوێندنی ئەکادیمییەوە شەتەک بدرێت و پابەند بێت بۆیە لەتەک (خانەی قوتابیان) دا پەیوەندی بەرقەرار کرد، کە لە هەڵسوکەوت

و پەیوەندییەکانیدا دەزگایەکی سەربەخۆ بوو و داڵدەی زۆربەی شاعیرە بەرزەکانی وەکو ئەنتۆنیۆ ماچادۆ و خوان رامۆن خیمینیز و رافائێل ئەلبێرتی و گەلێکی تریشی دابوو. لەم هەلومەرجە گونجـاوەدا لۆرکـا پەیوەندییـەکی بەتینی لەگـەڵ رۆشنفکرانی ئەوێدا پەیدا کـردبوو، هەروەها پەیوەندی لەگەڵ گەلێک لە پێشەوایانی فیکر و ئەدەب و بە شۆرەتەکانی وەکو بێرگسۆن و پۆل ڤالێری و کلۆدێل و لویس ئەراگۆن و دی ئێچ لۆرەنس و هەندێکی تریشدا بەستبوو.

چەند ساڵێک لە مەدریددا مایەوە بەلام بەبێ ئەوەی خوێندنەکەی بهێنێتە کۆتا، لەگەڵ ئەوەیشدا پێبەپێ زۆربەی کات سـەرقاڵی دانان و هۆنینەوەی شیعر بوو. ئەو دەمـانە رێبازی فیووچەریزم و دادایزم و گەلێک لە رێبازە ئەدەبییەکانی دیکەی ئەوروپا دوای شەڕی یەکەمی جیهانی شەقڵیان گرتبوو کـارێکی فرەیشیـان کـردبووە سـەر گەلێک لە شـاعیـر و نووسـەرە هاوچەرخـەکانی ئەو دەورانە، لۆرکایش بەبێ ئەوەی رێگا بدات کاریگەرییەکی زۆری بەسەرەوە دیار بێت و حەز بەوە بکات خـۆی بهـاوێتـە نێـو تەمـومـژ و شـەپۆلی نـائاگا و بـە رێکەوت هەڵبـژاردنی پەیڤ و پێکەوە لکاندنیان و دروست کردنی دەقێک کە تەنیا لەگەڵ چەشە و هەوەسی توێژێکی کەمدا هاوگونجان پێکبهێنێت، هاوتەبایی رەتدەکردەوە و هـەردەم لە هاودژیدا دەژیا و ئەم رەفتارەیش هەتا ئەو کاتە درێژەی کێشا کە لەگەڵ سیلڤادۆر دالی وێنەکێش و پێشەوای سوریالیزمدا بەو سۆنگەیەوەی کە چەند رۆژێکی کەمی لە خانەی قوتابیاندا بەسـەربردبوو هاوڕێیـەتییـەکی پتەوی دامـەزراند بوو، پاش ئەم هاوڕێیـەتییـەیش لۆرکا پەرەیەکی زۆری بـە رێبازە هاوچەرخـەکانی ئەدەبدا و کەڵکێکی زۆری لێ هەڵگوێزتنەوە.

لەسـاڵی ١٩١٩ دا یەکەمین شـانۆنامـەی لەژێر ناوی (ئەفسـوونی پەپوولە) وە نووسی و سـاڵی دواتر لە یەکێک لە شـانۆکانی مـەدریدا نوێنرا، ئەم شـانۆنامـەیە بە زوبانێکی شیـعری پاراو و دیودیار نووسـرابووەوە و بەڵام لە روانگەی هونەرییـەوە هێشـتـاکێ بەنێـو دونیـای کـامـڵـیی و داهێناندا قووڵ نەببووەوە.

هەردوا بە دوای ئەمیش شانۆنامەی (پاڵەوانبازییەکانی کاتشیبۆرا) ی نووسی کە لە شەش دیمەن و پێشـەکییەک پێکهاتبوو. یەکەمین کۆمەڵە شیعریشی لەساڵی ١٩٢١ دا بەناوی (کتێبی هۆنراوەکان) هوە لە چاپدرا، بەلام کۆمەڵەی دووەمینی ٠گۆرانییەکان) هەتا ساڵی ١٩٢٧ نەکەوتە ژێر چاپ. لەو ماوەیەیشدا توانی بە کەسێتییە سەرنج راکێش و بەهێزەکەی کارێکی فرە بکاتە سەر شاعیرەکانی تر، ئەگەرچیش هێشتاکێ کارە هەرە جوان و ناوازەکانی نەهاتبوونە دی. ئەو هەمیـشـە حـەزی لەوە دەکرد کـە هۆنراوەکـانی بـکرێنە گـۆرانی و مـەودای ئەوە بخـوڵقـێت کـە جـەماوەرێکی بێشـوومـار چێژی لێ وەربگرن. بۆیە لە وتـاری (گیـانی داهێنەر و ئـەرکەکەی) دا

دەڵێت: (هۆنراوە پێداویستی بە گەیەنەرێک هەیە. پێداویستی بە بوونەوەرێکی زیندوو هەیە.) کە بەلای ئەویشەوە بوونەوەری زیندوو گۆرانیبێژ بوو.

بەڵام یەکەمین سەرکەوتن کە لە شانۆدا وەدەستی هێنا لە شانۆنامەی (ماریانا پینیدا) ی مێژوویی بوو کە لەساڵی ١٩٢٥ دا نووسی و لەساڵی ١٩٢٧ دا لە مەدرید نومایشکرا. بەم پێیەیش بۆمان ئاشکرا دەبێت کە چۆن پەرەلێڵ و هاوشان بە شاعیرێتییەکەی لە شانۆیشدا ئەزموونی خۆی بەرەو پێش برد و هەنگاوی بەلەز و گرنگی بەرەو هەرمانیی و پێشکەوتن نا.

لۆرکا لە شانۆگەرییەکانیدا چەند خاڵێکی گرنگ و بنەڕەتی ڕەچاو کرد بۆیە دەیگوت پێویستە شاعیر (لەمکاتە شانۆییەی جیهاندا لەگەڵ خەڵکدا پێبکەنێت و بیش گریەت.) ئەو لەو جیهانە تێکچڕژاو و ئاڵۆزەی ئیسپانیاوە سەرانسەری جیهانی دەبینی و وەکو چۆن هەستێکی پتەوی بە مەرگ دەکرد هەر ئاوایش هەستێکی پتەوی بەو زوڵم و ستەمە دەکرد لە سەرتاسەری جیهاندا بالادەست بوو. لەساڵی دواتردا مەزنترین کۆمەڵە شیعرە ناسیۆنالییەکانی ڕووناکی چاپی کەوتە سەر، کە ئەویش (سەرهاتە قەرەجییەکان) بوو کە لە ئیسپانیا و ئەو وڵاتانەی بە زمانی ئیسپانی دەدوێن، سەرکەوتنێکی بێپایانی وەدەست هێنا. بێگومان ئەم دیوانە شیعرەی بریتی بوو لە کۆمەڵە سەرهاتێکی شیعری کە زۆربەی فیکرەکانی لە حیکایەتی قەرەجەکانەوە دەدوێن. لۆرکا وەکو هیچ یەکێ لە شاعیرە هاوچەرخەکانی خۆی نەیدەنووسی بەڵکو دەیووت: (دەمەوێ ئەو وێنانەی کە لە کەسێتییەکانمەوە وەریان دەگرم هەر خودی ئەو کەسێتییانە خۆیان لێی حاڵی بن.) ئارەزووی ئەوەی دەکرد هەموو مرۆڤێک لێی تێبگات و لەمیانە و ڕوانگەی هۆنراوەکانییەوە خۆشیان بوێت. بێگومان ئەم ویستەشی بۆ چووە سەر چونکە تەنانەت ئەو کەسانەیش کە مەیلی ئەدەبیاتیان نەبوو لێی حاڵی نەبوون و لەزەت و چێژیان لێی دەبرد، ئەگەر چیش بە تەواوەتی لێی حاڵی نەبوونایە ئەوا هەستیان بەو شتە دەکرد کە شاعیر دەیویست بیگەیەنێت.

لەدوای ئەوەی ساڵی ١٩٢٧ (ماریاناپینیدا) نومایشکرا، دەستی بە نووسینی چەند کورتە شانۆنامەیەک کرد و لەساڵی ١٩٢٨ دا کۆمەڵێکیانی تەواو کرد کە بریتی بوون لە وێنە و دیمەنی شیعریی گەلێ کاریگەر و لە ڕاستیشدا لۆرکا لە داهێنانیاندا گەیشتبووە چڵە پۆپەی هونەرمەندی و تەڕدەستی و سەرکەوتنی بێوێنەی تیایاندا دەستەبەر کردبوو، ئەوانەیش: (کیژۆڵەکە، دەریاوان، قوتابی....) و (گیانلەبەری ئەفسانەیی) و هەورەها: (سەیرانی- بۆستێر کیاتۆن) بوون کە لەم کورتە شانۆگەرییانەدا بە تەواوەتی وەسفەکانی لە وتووێژێکی تازە و بنچینەداری کەسایەتییەک پێکهاتبوو کە شایستەی ئەوە بێت گوێی لێ بگیرێت.

لۆركا قبووڵی ئەوەی دەكرد نازناوی لێ بنێن بەڵام ئەوەی پەسەند نەبوو كە پێی بڵێن: (شاعیری قەرەجەكان) بۆیە دەیووت: (قەرەج بێجگە لە بیرۆكە و ئایدیا شتێكی تر نییە. پێشم دەكرێت بە خودی هەمان كارامەییەوە ببم بە شاعیری دەرزی و دروومان یاخود ئەو تاقگانەی كە ئەلەكتریك وەبەر دێنن.) هیچ دوو دڵیش نەبوو لەو ڕێكەوتەی كە لەساڵی ١٩٢٩ دا بۆی ڕەخسا و بەرەو وڵاتە یەكگرتووەكانی ئەمەریكا ڕۆیشت. كە لە هاوینی ئەو ساڵەدا لەسایەی قوتابییە هاوڕێكانی (خانەی قوتابیان)یدا گەیشتە نیویۆرک و لە زانكۆی كۆڵۆمبیادا وەرگیرا و پەیوەندی بەو ڕێكخراوەوە كرد كە بیانییەكان لەوێدا فێری زمانی ئینگلیزی دەكەن. بەڵام پاش هەفتەیەک دەستی لێ كێشایەوە چونكە لەو قەناعەتەدا بوو كە لە توانایدا نییە فێری زمان بێت، هەتا بەهاری ساڵی دواتریش هەر لەوێدا مایەوە و لەو ماوەیەشدا بە لادێكانی (فێرمۆنت) دا چەند گەڕانێكی ئەنجامدا و دەستی كرد بە نووسینی ئەو قەسیدانەی كە دواتر لەژێر سەردێڕی (شاعیرێک لە نیویۆرک) دا كۆكرانەوە و پاش كوژرانی لەساڵی ١٩٤٠ دا لە چاپدران. ئەم شیعرانەی بە شێوازێكی ئەوتۆ نووسیبوو كە چاوگەی هەندێكیانی لە سوریالیزمە فەرەنسییەكانەوە وەرگرتبوو و بۆ بەرجەستە كردنی تەنیایی و توندوتیژی و جەنجاڵییە تراژیدییەكانی جیهانی تازەیش بەكاری هێنابوون. كە ئەمەش سەدای قووڵی تەنیاییەكەی دەداتەوە و لە بێزارییەكەی و سۆزی خاوێنی بۆ وڵات و خەڵكەكەی دا دەریدەخات. بەڵام لێرەدا لۆركا ئەوە دەرنابڕێت كە بە چاوێكی نەگەتیڤانەوە تەماشای نیویۆركی كردووە، نەخێر، چونكە ئەگەر وابوایە ئەو ماوە زۆرە تیایدا نەدەمایەوە.

لۆركا نەدەبوایە هەر بەو شێوازەی كە (گۆرانییەكان) و (سەرهاتی قەرەجان) ی پێ نووسیبووەوە هۆنراوە دواترەكانی پێ بنووسێتەوە، حەوجەی بەوە بوو شێوازێكی نوێ ئافەریدە بكات، ستایلێک دابهێنێت كە گوزارە لە هەستە ئاڵۆزەكانی ئەو كاتەی نیویۆركی خۆی پێ بكات. بۆیە لە وێنە سوریالیئامێزەكاندا بۆی دەركەوت كە ئەمە لەگەڵ ئەو قۆناخەی دوای ئەو كۆمەڵە شیعرانەی پێشووتریدا یەكدەگرێتەوە، چونكە لەوە و پێش بە تاقیكردنەوەیەكی لەو چەشنەدا گوزەری كردبوو كە لەو بوارەدا ئەنجامی دابوو بەر لەوەی مەدرید بەجێ بهێڵێت. ئەوكارە ئەزموون كارانانەیشی بریتی بوون لە (چامەیەک بۆ سانتیسمۆ ساكەر ئامێنتۆ دی ئەڵتار) و (چامەیەک بۆ سیلڤادۆر دالی) و چەند پارچە پەخشانێكی بە ڕۆحی سوریالییانە مۆركدار، چونكە ئەو دەمانە پەیوەندییەكی پتەو و بەتینی لەگەڵ دالی و سوریالیستەكانی ئیسپانیادا بەرقەرار كردبوو. بۆیە ئەم دیوانەی لەوەكانی دیكەی جوداوازتر و ناڕوون و لێڵ تر بوو بەتایبەتیش لەو وڵاتانەدا هەستی پێكرا كە بە زوبانی ئیسپانی دەدوان. ئەم چەردە هۆنراوانەی

بێشک سوریالی بوون بەڵام ملکەچی شێوازە تایبەتمەندەکەی خۆی بوون، کە تیایدا هەندێ تایبەتمەندێتی گرتبووەخۆ کە لە شاعیرە سوریالیستەکانی دیکەدا بە دی نەدەکران، بۆیە لەلایەکەوە بە دیوانێکی تەواو ریالیزمییانە لە قەڵەم دەدرێت و لەلایەکی دیشەوە خاوەن بەهایەکی شاعیرانە و شانۆکارانەی جەنجاڵ و ئاڵۆزە.

لە بەهاری ١٩٣٠ دا دەرکی بەوە کرد کە ئاتاج و پێداویستی بەوە هەیە کە گەشت و گوزارێک بکات و هەندێ دیمەنی جوانی بەرچاو بکەوێت و تۆزێک لە جەنجاڵی و تێکچڕژانی ئەو سەردەمە خۆی دوور بخاتەوە، لەو کاتەی هەست کردنی بە پێداویستی گەڕانیشدا داوەتنامەیەکی لە (هاڤانا) وە پێگەیشت، تاکو بچێت و چەند لێکچەرێک لەوێدا پێشکەش بکات، بۆیە بەوە زۆر شادمان بوو هەر زوویش بەرەو (کووبا) کەوتە رێ و دوو مانگی لەو (دوورگە خاوەن هەتاوە سووتێنەرە) دا بە خۆشحاڵییەوە بەسەر برد و ئەوەشی بۆ روونبووەوە کە هاوئاهەنگی و هارمۆنی گۆرانییە کووبییەکان سەر بەو کەلەپوورە ئیسپانییەن کە ئەو گەلێ چاک شارەزایانە و دەیانناسێتەوە، رەنگە هەر ئەمەیش بووبێتە هۆی ئەوەی کارێکی وای لێ بکات تاکو بگەڕێتەوە بۆ سەرچاوەی سروشتە راستەقینەکەی جارانی، ئەو دوو موحازەرەیەیش کە لەوێ بە ئەنجامی گەیاندن یەکێکی دەربارەی گۆرانی منداڵان بوو، ئەوی تریشیان لە بارەی (گیانی داهێنەر و ئەرکەکەی) یەوە بوو، کە هەموو هونەرمەند و شاعیرێکی ئەندەلووسی بە دڵ ئاشنای بوو بە رۆحیش دەرکی پێ دەکرد.

لەگەڵ گەڕانەوەشیدا بۆ ئیسپانیا ماوەیەک لە لادێ لە ماڵی باوکیدا مایەوە و ئەو ماوەیەش لە ژیانی سەنعەت و داهێنانی ئەودا بە پڕ بەرهەمترین کات دادەنرێت. بەر لە کۆتایی ساڵی ١٩٣٠ یش لە مەدریددا شانۆگەرییەکی شیعریی بە ناونیشانی (ژنی سەیر و سەمەرەی پینەدۆزەکە) نومایشکرا کە هەر لە نیویۆرکەوە کەوتبووە نووسینی، ئینجا شیعرەکانی نیویۆرکی پەیتا پەیتا دەستیان بە سەرهەڵدان کرد، بەتایبەتی لە گۆڤاری (رۆژئاوا) دا کە (ئۆرنیگا و گاسێت) بەڕێوەیان دەبرد. هەر لەو ماوەیەی گەڕانەوەیدا بە شێوەیەکی وا کاری نووسینی ئەنجامدەدا کە تەنانەت چالاکییە بێهاوتاکەی بەدەر بوو لەوەی کە بە ئاوەز قبووڵ بکرێت. سەرەنجامی ئەمەیش چەند شانۆنامەیەکی لێکەوتەوە، لەوانە (خۆشەویستی دۆن پیرلیمپلین) و (لە پەروازی دۆن کریستۆباڵ) دا بوون کە دووەمیان شانۆگەرییەکی گاڵتەجاڕانە بوو لە وێنەی شانۆنامەی بووکان، کە خۆی لە سەرەتاکەیدا دەڵێت گەلێ سوودی لە پەند و قسەی خەڵکان بینیووە و کردوێتی بە پێگە و شیرازەی شانۆگەرییەکە. لەساڵی ١٩٣١ یشدا دیوانە نوێکەی (چەکامەی گۆرانییە قووڵەکە) ی بڵاوکردەوە کە لەو میهرەجانەی لەگەڵ (دی ڤالا) دا سازیان کردبوو،

قۆزتبوویەوە و ڕەگەزەکانی هونەری میللی تیادا بەکار بردبوو. هەر لەم ساڵەیشدا لۆرکا شانۆگەری (دوای تێپەڕینی پێنج ساڵ) ی بڵاوکردەوە، کە داستانی زەمانە ئاڵۆزاوەکەی پاش جەنگی یەکەمە لە سێ بەشدا و بە ناوەڕۆکێکی سوریالیزمیانەی قووڵ دای ڕشتبوو و هاوئاهەنگییەکی شیعریی بەرزیشی پێ بەخشیبوو، ئەم وردەکارییانە و ئەو سوریالییەتە قووڵ و دانسقەیەی کارێکی وایان کردووە کە تا ئێستایش لەسەر هیچ یەکێ لە شانۆکانی ئیسپانیادا پێشکەش نەکرێت.

پاش ئەوەی وڵاتەکەی بوو بە کۆماری، هەستا بە داواکردنی مۆڵەت بۆ ئەوەی ڕێگای پێ بدرێت شانۆیەکی گەڕۆک دابمەزرێنێت، کە ئەکتەرەکانی بریتی بن لە کۆمەڵە قوتابییەکی زانکۆ. دواجار ئەم خەونەشی هاتە دی و ڕێی پێ درا، ئەویش لەگەڵ ئەکتەرەکاندا بۆ دوورترین گوندەکانی ئیسپانیا دەچوو تاکو شانۆگەرییەکانی (لوبی دی فیگا) و (کالدیرۆن) و گەلێکی تریش لە کلاسیکەکانی ئیسپان پێشکەش بکات و هەندێ جار بە ئاوازیش بەشداری تێدا دەکرد کە لە کۆمپۆزی لۆرکا خۆی بوو، چونکە ئەو خۆی بەڕێوەبەری گشتی و دەرهێنەری شانۆگەرییەکانیش بوو. ئا لەم گەڕانانەشدا کە چاوی بەو جووتیارە پێخاوس و هەژارانە دەکەوت کە بۆ یەکەمجار شانۆ و شانۆگەرییان دەبینی و پێی ئاشنا دەبوون، گوێیان بۆ ڕادەدێرا و وەکو بەهایەکی بە نرخیش پێی قایلبوون، زۆر کەڵکی لێوەردەگرتن بۆ ئەو کارانەی کە لە دواییدا دەینووسین. هەر ئەم گەشتەیش بوو کە وای لێکرد پەرە بە گەڕان و پشکنین بدات بە دوای سامان و کەلەپووری نەتەوەیی و گەلێک گۆرانی میللیش تۆمار بکات.

لەساڵی ١٩٣٣ دا شانۆنامەی (جەماوەر)ی پێشکەش کرد کە بریتی بوو لە مەرگەساتێک کە لە پێنج بەش پێکهاتبوو. لە هەمان ساڵیشدا یەکێک لە مەزنترین تراجیدیاکانی خۆی بەرهەمهێنا ئەویش (شایی خوێن) بوو کە لە مەدریددا نومایشکرا. ئەم شانۆگەرییە سەرکەوتنێکی بێڕادەی دەستەبەر کرد، بۆیە گوێزرایەوە بۆ (بۆینس ئایرس) و هەمان سەرکەوتنی لەوێشدا وەدەست هێنا، چونکە خودی نەتەوەیی بە شێوەیەکی بێخەوش و پەتیی لە بۆتەی زوبانێکی شیعریی پاراودا تواندبووەوە و لە قاڵبی هونەرێکی باڵادا مەیاندبووی. ئەم شانۆگەرییە پێچەوانە کردنەوەی دژایەتییە جاویدانەکەی مرۆڤ بوو لەنێوانی شەهوەتی بەدەنی و ڕەنجەڕۆیی شەهوەت لەنێوان ئارەزوویەکی دێوانەوار بۆ ژیان و چارەنووسە حەتمییەکەی، کە ئەویش مردنە. تا بەهاری هەمان ساڵیش لە (بۆینس ئایرس) دا مایەوە و یارمەتی ئامادەکردنی شانۆگەرییەکەی دا و چەند موحازەرەیەکیشی دادا و شانۆگەرییەکی سەرکەوتووی (لوبی دی فیگا) یشی پێشکەش کرد. دوای گەڕانەوەیشی، شانۆگەرییە تراجیدییەکەی دووەمینی لەساڵی ١٩٣٤ دا لە مەدرید

پێشکەش کرد کە بەناوی (بیرما) وە بوو واتە (نەزۆک) و ئەمیش وەکو پێشینەکانی لە بارەی لادێوە دەدوا و بیرۆکەی نەزۆرکیی کردبووە بابەتی سەرەکی دراماکەی، دوای ئەوەیش سییانەی (مالّی بەرناردا ئالبا) ی تەواو کرد کە دوای کوژرانی خۆی لە چاپدرا و لەسەر شانۆدا نومایشکرا. ئەم شانۆنامەیەیش ڕەوتێکی ڕیالیزمییانەی گرتبووەبەر و زۆربەی دەقەکە پەخشانئامێز بوو لە بارەی کۆژان و پەژارەکانی ئەوسای ئافرەتی ئاواییەکانی ئیسپانیاوە دەئاخاوت، ئەمەیش بێگومان پاش چاوکەوتنی بە ئافرەتی ئەمەریکی و بەراوورد کردنی لەگەڵ هینەکانی ولاتەکەی خۆی دا بوو کە هەستی بەو پاشکەوتوویەی ئافرەتە کەساس و خەمبارەکانی ئیسپانیا کرد و کردنی بە بابەتی سەرەکی ئەم شانۆگەرییەی کە لە ڕاستیدا ئەو پەڕی پێگەیشتنی دەستەبەر کرد و بوو بە یەکێک لە دەقە جوان و کاملەکانی ئەو کە باس لە پێنج ئافرەت دەکات کەوتوونەتە نێو بەرداشی عەشقی خۆیانەوە بۆ پیاوێکی ستەمکار و دایکێکی بێبەزەیی و زالّم.

هەروەها شانۆنامەی (دۆنا ڕۆسیتای قەیرە یاخود زوبانی گوڵەکان) کە لەسالّی ١٩٣٥ دا داینا و بریتی بوو لە کۆمیدییەکی گەپجاڕی سەرگەرمکەر هەروەکو چۆن خۆی وەسپی دەدایەوە. ئەو مەینەت و موعاناتە مرۆییانەی لە شانۆنامەکانی تری دا چارەسەریان دەکات لێرەدا گەلێک ڕوون و ئاشکراتر و هەستەوەرتر دەردەکەون، لەبەر ئەوەی بەرەو پەژارەیەکی کوشندەتر مل دەنێن، هەروەکو لە دیمەنی مالّئاواییەکەی ڕۆسیتا و ئامۆزاکەیدا بە دیار دەکەوێت. بێگومان لەم ماوە سەرسامکەرەیدا لە جیهانی شیعر دەستی هەر بەرنەدابوو، سەرومڕ خەریکی تەرتیب دان و ڕێکخستنی کۆمەڵە شیعری نێو (دیوانی تەماریت) بوو کە ڕوواوڕووی کوشتنی هاوڕێی خۆشەویستی (ئینگاسیۆ سانشێز میگیاس) بووەوە کە گابەزێنێکی ناودار و بە شۆرەت بوو، بەبێ وەستان و یەکنەفەسانە ئەم شین و لاواندنەوە نایابەی لە چوار جووڵانەوەدا نووسییەوە کە بەبێ سێ و دوو یەکێکە لە بێهاوتاترین و نایابترین شیعری هاوچەرخی ئیسپانی کە بۆ بەهێزکردنی کاریگەرییە دراماتیکیی و شانۆییەکەی کێشێکی تایبەتی پێ بەخشیبوو:

(لە کۆتایی دا مەرگ سەرکەوتووە/ گاکەیش هەر خۆی دلّی شادە...)

لەم چامەی لاواندنەوەیەدا کە بەرهەمێکی پێگەیشتووی لۆرکایە، یەکێتییەکی پتە و هەیە و هەموو پیت و فەڕی ئاوەزە شاعیرانەکەی خۆی تێدا تۆخدەکاتەوە و ئەوەیش کە لە بارەی ئاواڵەکەیەوە ڕایگەیاندبوو لە بارەی ژیانی خۆیەوە پێشبینییەکی ڕاستەقینە بێت:

(زەمانێکی دوورودرێژ تێدەپەڕێت، بۆ ئەوەی لەدایک ببێ، جا ئەگەر لەدایک ببێ

ئەندەلووسییەکە ئابەم سافی و بێخەوشییە و ئابەم سەرکێشییەیش...)

لە کاتێکیشا کە خەریکی تەواو کردنی بەشی سێیەمی سییانەی (ماڵی بەرناردا ئالبا) بوو لە کۆمەڵە شیعری (ڕازی خۆشەویستییەکی حوزنئاوەر) یشدا دەست بەکار بوو، بەڵام پاشان دەست نووسەکەی لە جەنجاڵی و هەراوهوریای شەڕی ناوخۆدا لە کیس چوو، کە ئەفسووس وێدەچوو ئەوە تاقە دەستنووس بووبێت و چووبێتە دونیای بزربیەکی هەمیشەییەوە.

شانۆنامەی (ماڵی بەرناردا ئەلبا) لەو ماوەیەدا تەواو بوو کە هەر یەکە لە ئەکتەرەکان یاخود کەسێتییەکانی شانۆگەرییەکە خۆی لە خۆیدا وەکو مەخلووقێکی سنووردیار و جیاواز وێنەی کێشرا بوو. لەم دەقەدا زوبان و وێنەی شیعریی لەگەڵ یەکتردا تێهەڵکێش و یەکانگیر دەبن و هارمۆنییەکی تەواو لە میان وێنەکان و زوبانی هەر یەکێ لە کەسەکاندا بەرقەرار دەبێت بەبێ ئەوەی کەموکورتی و لاوازی پێوە دەربکەوێت. ئەم شانۆنامەیە دواکەوتوویی و چەوساندنەوەی ئافرەتی کۆمەڵگای ئیسپانی دەردەبڕێت، خۆشەویستی کیژە بچکۆلانەکەی بەرناردا بۆ (بیبێی ئەلرۆمانۆ) ئاشکرا دەبێت و بە ناچاری دەیەوێت لەگەڵیدا هەڵبێت، لە کاتێکدا کە دایکی تەقەیەک دەکات ئەم وای بۆ دەچێت کە دەزگیرانەکەی پێوە بووە بۆیە دەچێتە ژوورەکەی و دەرگاکە لە خۆی کڵۆم دەدات و خۆی دەکوژێت.

بێ شک لۆرکا بە شیعرەکانی ئەزموونێکی دەوڵەمەندی بە جیهانی هەستەکان بەخشی و بە شانۆنامە دانسقەکانیشی شانۆکانی جیهانی تێروتەسەل تر کرد، سەربارەی ئەمەیش هیچ یەکێ لە درامای نووسینەکانی ناتوانێ شانبدات لە شانی بەسەرهاتی کوشتنەکەی کە بووە جێی سەرسوڕمانی ئینسان دۆستان و درامایەک کە هەمیشە و لە هەموو بەرهەم و دەقێکی ئەدەبی زیندووتر و نەمرتر دەمێنێتەوە.

* نووسینی ئەم بابەتە دەگەڕێتەوە بۆ شوباتی ١٩٨٢، بە دەستکارییەکی کەمەوە دەیخەمە بەردەستی خوێنەرانی بەڕێزەوە بەو قەناعەتەوە کە شاعیرێکی وەکو لۆرکا هێشتا لای ئێمە بەو کیشوەرە ونانە دەچێت کە پێداویستیان بە کەشف و دۆزینەوە هەیە.

* سەرچاوەکان:

١- نمازج من المسرح الاسبانی المعاصر: ترجمه محمود صبح- بغداد ١٩٨٠.

٢- لورکا- مجموعه مقالات نقدیه- اعداد وتحریر مانویل دوران- ترجمه: د. عناد غزوان اسماعیل وجعفر صادق الخلیلی- بغداد ١٩٨٠.

٣- لورکا- مختارات من شعرهـ- ترجمه: عدنان بغجاتی- بیروت ١٩٨٠.
٤- الادب الاسبانی- تألیف: جان کامب- ترجمه: بهیج شعبان- بیروت ١٩٥٦.
٥- لورکا- شاعر مجنون بالألوان- لویس باروت- مجله الاقلام- العدد الاول- السنه العاشره- تشرین الاول ١٩٧٤.
٦- قمم فی الادب العالمی- الدکتور: بدیع حقی- دمشق ١٩٧٣.
* چەند نموونەیەک لە شیعرەکانی فیدریکۆ گارسیا لۆرکا.. ئەو سەرەچاوەیەی کە ئەم نموونانەی لێوە وەرگێڕدراون:
* لورکا- مختارات من شعره- ترجمه: عدنان بغجاتی- بیروت ١٩٨٠.

گۆرانییە تازەکان

زەردەپەڕ دەڵێ: (من تینووی سێبەرم!)
مانگیش دەڵێ: (منیش تینووی ئەستێرەکانم)
کانییە بلوورینەکە بەرلێوەکان دەکەوێت و
بایش داوای هەناسە دەکات.
من تینووی بۆنی خۆش و پێکەنینم،
تینووی ئەو گۆرانییە تازانەم
کە نە مانگ و نە زەمبەقەکان و
نە خۆشەویستییەکی مردوویشی تێدا هەیە.
گۆرانی ئەو سبەینێیەی
کە ئاوە مەنگەکانی هاتوو دەورووژێنێ و
شەپۆل و قوڕ و لیتەکەی
لێوانلێوی هیوا دەکات.
گۆرانییەکی ناسکی پرشنگدار و
بە بیرکردنەوە دەوڵەمەند
پاکوخاوێن بێت لە حوزن و پەشیمانی
پاقژیش بێت لە وەهمەکان.
گۆرانییەک بێجەستەی گۆرانی ئامێز

بێدەنگی پڕاوپڕ بکات لە پێکەنین
(ڕەوە کۆترێک بێت نابینا
بەرەو مەجهوول تووڕدرا بێ)
گۆرانییەک بگات بە ڕۆحی شتەکان و
بگات بە ڕۆحی باکان و
دواجار لەنێو شادی دڵێکی نەمردا سەقامگیر بێت.

چامەی گریان

بانێژەکەی خۆمم داخست
لەبەر ئەوەی نامەوێ گوێم لە گریان بێت
بەڵام لەودیو دیوارە ژیلەمۆییەکان
لە گریان بەولاوە شتێکی دی نابیسترێ.
چەند کەمن فریشتە خۆشخوانەکان،
چەند کەمن سەگە وەڕیووەکان،
هەزار کەمانچە لەنێو لەپی دەستمدا دەلەرێنەوە
بێجگە لەوەی گریان سەگێکی گەورەیە،
گریان شایەکی گەورەیە
گریان کەمانچەیەکی گەورەیە
فرمێسکەکان با دەپۆشن و
لە گریانیش بەولاوە شتێکی تر نابیسترێ.

گۆرانی پرتەقاڵە پەژموردەکە

هۆ دارەوان!
سێبەرەکەم ببڕەوە
لە مەینەتی ڕزگارمکە
من بێبەرم.
بۆچی بە ئاوێنە تەنراو لە دایکبووم

ڕۆژ بە سەرما ڕادەبووڕێ و
شەویش بە گشت ئەستێرەیەک لە ئەستێرەکانی خۆی
دەمدوێنێ.
بەبێ ئەوەی خۆم ببینم
دەمەوێ هەڵبکەم و
خەون بەوەوە ببینم کە مێرووله و
شەهێنەکان
گەڵا و پاسارییەکانمن.
هۆ دارەوان!
سێبەرەکەم ببڕەوە
لە مەینەتی ڕزگارمکە
من بێبەرم.

مالاگینیا

مەرگ لە مەیخانەکەوە
دێت و دەڕوات.
چارەوییە ڕەشەکان و
خەڵکێکی شەڕانگێزیش
بە قووڵایی ڕێگاکانی گیتاردا هاتوچۆیانە
ئا لەوێدا بۆنی خوێ و
خوێنی ئافرەتێک
لە تای ناریدینی
کەناری دەریاوە دێت.
مەرگ
دێت و دەڕوات و
دەڕوات و دێت
مەرگی مەیخانەکە.

تۆ بڵێی!

ئەی هاوار! چەند ئەستەمە
ئەم خۆشەویستییە خۆشم بوێیت!
لە خۆشەویستیت دا هەوا و
دڵ و
شەپقەکەیشم
ئازارم پێ دەگەیەنن.
کێ پشتێنەکەم و
خەمی ئەم پەتە سپییەم لێ دەکرێت
تا دەسرێ لێ بچنێت؟
ئەی هاوار! چەند ئەستەمە
ئەم خۆشەویستییە خۆشم بوێیت!

منداڵە لاڵەکە

منداڵەکە بە دووی دەنگی خۆی عەوداڵە.
(قەراڵی شێرەکوولەکان هەڵیدەگرت)
لەنێو دڵۆپە ئاوێکدا
منداڵەکە بە دووی دەنگی خۆی دەگەڕا
نامەوێ تا گۆی پێبکەم
بۆیە ئەنگوستیلەیەکی لێ چێدەکەم
بێدەنگییەکەم
دەیخاتە قامکی بچکۆلەی
لەنێو دڵۆپە ئاوێکدا
منداڵەکە بە دووی دەنگی خۆی دەگەڕا
دەنگە دیلەکەیش، لەنێو مەوداکەدا
لەسەر پشتی شێرە کوولەیەکدا بوو.

ماڵئاوا

ئەگەر مردم
بانێژەکە بە کراوەیی بهێڵنەوە
مناڵەکە پرتەقاڵ دەخوات
(لە بانێژەکەمەوە دەیبینم)
جووتیارەکە دانەوێڵە درەو دەکات
(لە بانێژەکەمەوە دەیبیسم)
ئەگەر مردم
بانێژەکە بە کراوەیی بهێڵنەوە

گیتار

شینی گیتار دەستپێدەکات
قەدەحەکانی نەوشەفەق ورد دەبن و
شینی گیتار دەستپێدەکات
تاساندنی بێفایدەیە،
بێدەنگ کردنی مەحاڵە.
بە یەکنەوایی دەگریەت
هەروەکو خۆیان ئاو دەگریەت،
هەروەکو چۆن با دەگریەت،
لەسەر بەفرا.
بێدەنگ کردنی مەحاڵە.
بۆ شتە دوورەکان دەگریەت،
بۆ لە گەرمەکانی باشوور
کە هەواڵی زەمبەقە سپییەکان دەپرسن،
بۆ تیرێکی بێ ئامانج دەگریەت
بۆ شەو کردنەوە بێ بەیانییەکان و
یەکەمین چۆلەکەیش دەگریەت

که بەسەر چڵێکەوە مرد،
ئەی گیتار
دڵ پێنج شمشێر
زامداریان کرد.

چەکامەی گوڵ

گوڵەکە
بە دوای گزنگدا نەگەڕا و
ئەویش وا خەریکە
بەسەر چڵەکەیەوە پشوو دەدات،
بە دوای شتێکی دیدا گەڕا.
گوڵەکە
بە دوای مەعریفە یان سایەیەکدا نەگەڕا
چونکە هەردووک سنووری جەستە و خەونێکن
بە دوای شتێکی دیدا گەڕا.
گوڵەکە
بە دوای گوڵەکەدا نەگەڕا
ئەو لە ئاسماندا جێگیر بوو
بە دوای شتێکی دیدا گەڕا.

گۆرانی ئاوی دەریا

دەریا
بەسەر مەوداکەدا زەردە دەکات
ددانەکانی کەفچەڕین،
لێوەکانی ئاسمانە.
– ئەی کیژۆڵە نەوجەوانە خەمگینەکە
بەو مەمکۆڵە ڕووتانەوە چی دەفرۆشیت؟

– گەورەم، ئاوی دەریاکان، دەفرۆشم.
– ئەی کیژۆڵە تولاّزە گەنمڕەنگەکە
ئالوودە بەو خوێنەتەوە چی هەڵدەگری؟
– گەورەم، ئاوی دەریاکان هەڵدەگرم.
– هۆ دایکە،
ئا ئەم فرمێسکە سوێرانە
لە کوێوە دێن؟
– گەورەم، ئاوی دەریاکان دەگریەم.
– هۆ دڵەکە، ئەی ئەم تالاّوە خەمگینە
لە کوێوە سەرچاوە دەگرێت؟
– ئای چەند تیژە تالاّوی ئاوی دەریاکان.
دەریا بەسەر مەوداکەدا زەردە دەکات
ددانەکانی کەفچەڕین،
لێوەکانی ئاسمانە.

هەموو گۆرانییەک

هەموو گۆرانییەک بێدەنگیی ئەوینە
هەموو ئەستێرەیەک
بێدەنگیی کاتە
ملوانکەی زەمەنە
هەموو هەنیسکێکیش
بێدەنگیی قیژەو هاوارە.